

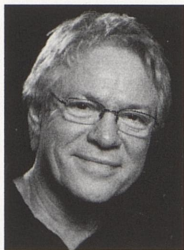
EN HANDELSREISENDES
DØD

Kjære publikum

En handelsreisendes død er hva vi i dag kaller en moderne klassiker. Stykket sees gjerne som et oppgjør med «den amerikanske drømmen», hvor menneskets streben etter lykke er synonymt med materiell velstand. Men dypere sett handler det om menneskets overlevelses-evne og den universelle angsten for å bli en taper. Det handler om ambisjoner, drømmer for fremtiden, visjoner om egen storhet og at våre etterkommere skal lykkes der vi selv har feilet. Og ikke minst; det

handler om den berømte livsløgnen, som vår egen Henrik Ibsen beskjeftiget seg så mye med.

Arthur Miller var svært opptatt av Ibsen, det ser man tydelig i hans diktning. Men i *En handelsreisendes død* har han funnet sin egen formel for å gi uttrykk for sine sosiale og psykologiske betraktninger.

Det er mange lag i denne historien, og det spilles på et stort følelsesregister; grunnleggende menneskelige følelser som vi ønsker å gi videre til vårt publikum. Kan teatret bli en møteplass for kommuniserende følelser og speile viktige sider ved våre liv, kan jeg vanskelig tenke meg en viktigere arena. Forståelse for hverandre som mennesker, og respekt for hverandres liv, er en forutsetning for et levedyktig samfunn, og her er teatret en viktig bidragsyter.

Velkommen til et av verdens mest spilte og mest populære teaterstykker.

Svein Sturla Hungnes
teatersjef

Vi har alle drømmer, ønsker, håp. Om kjærlighet, om et godt liv. Willy Loman har mange drømmer.

Den største er drømmen om å dø en handelsreisendes død.

DRØMMEN OM Å DØ SOM EN HANDELSREISENDE

av Orm Øverland

Det er ikke rikdom og penger som står i hodet på Willy, men kjærlighet og respekt. Hvor fint og hvor stort dette er, lærte han som ung mann av en 84-årig handelsreisende som hadde venner i hver by. Han var alltid velkommen; en telefon fra hotelrommet var nok for et salg. «Han døde på toget, som en ekte handelsreisende, på vei til neste oppdrag,» forteller han sin følelseskalde arbeidsgiver i et fortvilet forsøk på å få ham til å se et medmenneskes ansikt. «Hundrevis av kolleger og venner samlet seg i begravelsen og de sørget lenge.»

Kjærlighet og respekt gir trygghet. Kjærlighet og respekt betyr at en vil bli husket. Hvem har ikke Willys drøm om en handelsreisendes død? Likevel står sønnen Biff ved farens grav og sier, «Han hadde bare gale drømmer. Helt gale.»

Drømmene var ikke gale. Det gale var at Willy ikke forsto sin gode drøm, at han i sitt strev glemte at drømmen var om kjærlighet og respekt – ikke velstand og vellykkethet. Hans drøm var lykke; han strevde etter suksess. Hvem kan ærlig si som Willy Loman, «Dette gjelder ikke meg?»

Det er en sliten Willy som kommer inn på scenen med sine to tunge koffertene. «Er du dårlig?» spør Linda. «Jeg er i hvert fall dødstrett,» sier Willy. Han har måttet gi opp sin siste handelsreise. Han er sinnsforvirret, sier snart det ene, snart det andre. Slik kan vi ha det noen og hver når vi er utafra – slik Willy har god grunn til å være. Men Willy vet ikke en gang alltid hvor han er. Bokstavelig! Han sitter i én bil og tror han kjører i en annen i en annen tid. Han har samtaler med en død bror, og han lever om igjen episoder i sitt liv som ung mann i en ung familie der det råer kjærlighet og respekt. Ikke da så underlig at han forvirrer dem han er sammen med på scenen – og kanskje også oss som sitter i salen.

Familien er samlet: Mor, far og to voksne sønner. Vel, samlet er de egentlig ikke – unntatt i Linda, som har kjærlighet og omsorg for dem alle. Willy kan ikke se Linda i øynene og tåler ikke å se henne stoppe silkestrømper. Willy kan ikke forholde seg til sine voksne sønner, og de har liten respekt for ham. Han gjenopplever episoder fra de gode årene da sønnene var gutter. Nå er de gjester. «Det er rart,» sier Willy, «her jobber man hele livet for å betale ned huset, og når du endelig eier det, så er det ingen som vil bo i det.» Willy snakker, her som ellers, for langt flere enn seg selv.

Er det for sent for Willy?

Det er for sent for ham å leve livet sitt om igjen. Det er for sent å gi silkestrømper til Linda. Han har satset på en karriere i et system der det ikke er bruk eller plass for ham når han er oppbrukt. Arbeidsgiveren Howard er mer interessert i et nytt leketøy enn i den nedslitte Willy. Howard sviker Willy slik Willy har sveket andre.

Willys verden raser sammen. «Alt går til helvete, jeg vet ikke hva jeg skal gjøre,» sier han til storebror Ben (som bare eksisterer i Willys forvirrede sinn). «Hva er hemmeligheten,» spør han. Men noe svar på sin gåte kan han ikke få så lenge han ikke kan erkjenne sitt svik.

«Du vet vel hva som skal skje nå?», sa en eldre kvinne til meg for mange år siden da jeg satte meg på plassen min etter pausen i *En handelsreisendes død*, i et annet teater i en annen by. Hun hadde ikke kunnet glemme hotelrommet i Boston. Hun er ikke alene om det. Det er en sterk scene, ikke minst fordi Miller på så mesterlig vis fører oss dit – fra den første gåtefulle latteren til den endelige avsløringen. Og her er vi ved kjernen i det Willy vil glemme, men som han på skremmende vis gjenlever:

Sviket. Minnet om hotelrommet i Boston forfølger ham fordi han alltid har skjøvet det fra seg og fornektet det.

Alt synes for sent for Willy der han ligger i uvit på gulvet på restauranttoalettet. Alt har gått galt. Han har mistet helse. Han har mistet arbeid og inntekt. Han har mistet sine sønner. Linda venter trofast hjemme, men henne er han redd for å se i øynene.

Willy har mistet både troen og håpet. Hvordan er det da med kjærligheten?

Den er skrinn, dersom vi velger å se et metafor i den ufruktbare og harde jorden i den lille hagen bak huset der Willy går i mørket og planter frø som han vet ikke vil spire. Han er alene men snakker med broren Ben om sine selvmordsplaner og forsikringspengene som skal gjøre alt godt igjen: «For den kvinnen har hatt det vondt. Hun har lidd, om du forstår hva jeg mener. En mann må kunne vise til resultater,» sier han til seg selv/Ben. Og ved å dø vil han kunne vise Biff at han er respektert, ja berømt: «begravelsen vil bli gedigen! Folk vil strømme til fra alle kanter.»

Willy er så glad i Biff og lengter tilbake til årene da Biff var gutt. Da den voksne Biff plutselig står framfor ham i hagen, kan han ikke vise ham annet enn sin forvirring skapt av sin dårlige samvittighet.

Så følger det store oppgjøret. Livsløgner blir revet bort; sannheter blir sagt. Den største sannheten er kjærlighet. Den blir ikke uttrykt med ord, men i gråt og omfavelse. Og en oppløftet og forklart Willy forstår: «Han – liker meg!»

Her, etter alt det onde, er grunnlaget for et nytt liv, et hjem som er mer enn et nedbetalt hus. Men så fanget er Willy i sin tro på at velstand er lykke, at hans opplevelse av Biffs kjærlighet bare styrker ham i hans forsett: «Han kommer til å beundre meg for det, Ben! Tenk deg hvilke muligheter han får med alle de pengene?» Biff får en grav.

Amerikansk drama har en kort historie. Da *En handelsreisendes død* først ble oppført i New York i 1949, var det bare 30 år siden Eugene O'Neill hadde slått igjennom med stykker som *The Emperor Jones* (1920) og *Anna Christie* (1921). Og før ham var det ingen dramatikere som huskes idag. Vi må til Norden for å finne anene til amerikansk drama i det 20. århundre.

Da Ibsen og Strindberg ble introdusert i New York omkring 1900, var det lite som tydet på at de skulle få større innflytelse på amerikansk drama enn noen andre. De ble avvist av kritikerne og av en kultur som betraktet teater som ren underholdning. Men allerede i 1910 slo en kritiker fast at amerikansk drama «aldri vil være det samme etter Ibsen.» Det skulle vise seg at det kanskje var intet skuespill som hadde så sterk innflytelse som *Vildanden*, og forestillingen om at så mange av oss lever på illusjoner, på livsløgn, som Ibsen kalte det. Det er særlig i de senere skuespillene til O'Neill at dette blir tydelig, som i *The Iceman Cometh* (1946) og *Long Day's Journey Into Night* (først oppført posthumt i 1956).

Det var her, med teaterscenen som et sted for avdekking av våre illusjoner, at den neste dramatikergenerasjonen begynte: Tennessee Williams med *The Glass Menagerie* (1944) og *A Streetcar Named Desire* (1947) og Arthur Miller med *All My Sons* (1947) og *Death of a Salesman* (1949). Da Edward Albees store oppgjør med livsløgn – *Who's Afraid of Virginia Woolf?* – ble oppført i 1962, var det tydelig at Ibsen fremdeles var en høyst levende kraft i amerikansk drama.

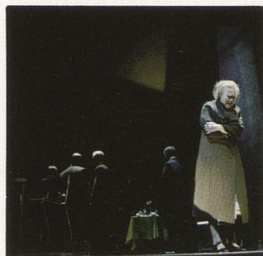
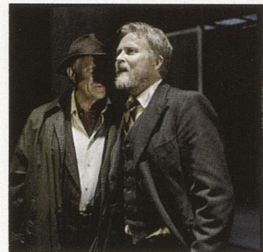
All My Sons, om en samfunnsstøtte, en god nabo og kjærlig far, som avdekkes som krigsprofitør, ble godt mottatt i 1947. Men det var lite der som ga forvarsel om den enorme suksessen til *En handelsreisendes død*. Det er lett å se grunner til at det grep publikum så sterkt: Stykket kan synes å være en dramatisert illustrasjon av etterkrigsårenes mest dyptpløyende amerikanske samfunnsanalyser; David Riesmans *The Lonely Crowd* (1950) og C. Wright Mills'

White Collar (1951). Men det kan ikke være derfor vi går i teater i Oslo i 2005 for å oppleve eller gjenoppleve Millers drama fra 1949.

Det var ikke alle som satte pris på *En handelsreisendes død*. Det kom protester fra mange som talte på vegne av selgerstanden og som mente at stykket ga et negativt bilde av deres yrkesgruppe. Da den første fjernsynsversjonen ble laget i 1966, hevdet «the Sales Executives Club of New York» at fjernsynsselskapet ga seerne et falskt og negativt bilde av deres yrke. De ville ha endringer i teksten og foreslo at det ble laget en epilog, «Life of a Salesman», der seerne kunne gis et positivt bilde av en selgers liv. Miller svarte at han aldri hadde vært interessert i selgeryrket, men det var nok ikke helt uten grunn at han gjorde sin hovedperson til selger.

Salg, forbruk og underholdning står sentralt i vårt samfunn – idag som for 60 år siden. (Det er ikke tilfeldig at Willy drømmer om en framtid som idrettsstjerne for Biff.) Om vi ser oss selv i rollen som selger eller som forbruker, kan vi identifisere oss med Willy. Det er oss selv – fedre, mødre, og sønner – vi ser på scenen.

Dette «vi» omfatter kanskje ikke begge kjønn i samme grad. Den typiske familie hos Miller har en fargerik far, en tafatt mor og to sønner: I *The Creation of the World and Other Business* (1973) heter sønnene Kain og Abel. Miller skapte aldri kvinneroller med samme gjenklang som Willy og Biff. Her kom han til kort i forhold til O'Neill, Williams og Albee. Et mulig unntak er hans mest «ibsenske» drama, *The Price* (1968), der et ektepar lykkes i å avdekke sine livsløgn og slik skaper et grunnlag for et mer sannferdig samliv. Willy Loman kjører inn i mørket med sin livsløgn inntakt, med sin overbevisning om at kjærlighet belønnes med penger og at velstand gir lykke. Hans drøm om å dø en handelsreisendes død er likevel en god drøm. Det er livsløgner som forkvakler den og som er ødeleggende for kjærlighet og for lykke – i Norge i 2005 som i De forente stater i 1949.

Orm Øverland er professor (emeritus) i amerikansk litteratur ved Universitetet i Bergen.

Om Arthur Miller har han utgitt *The Action and its Significance: Arthur Miller's Struggle with Dramatic Form* i tidsskriftet *Modern Drama* i 1975 og gjengitt i flere antologier siden. Blant hans senere bøker kan nevnes *The Western Home: A Literary History of Norwegian America* (1996) og *Immigrant Minds, American Identities: Making the United States Home, 1870-1930* (2000).

ARTHUR ASHER MILLER (1915 - 2005)

- 1915 Arthur Miller blir født 17. oktober i New York, USA. Sønn av jødiske foreldre. Faren, en velstående klesfabrikant, innvandret fra Østerrike som barn.
- 1929 Millers far går konkurs.
- 1932 Bestemmer seg for å bli forfatter etter å ha lest *Brødrene Karamasov*.
- 1934 Begynner å studere journalistikk ved University of Michigan; etter hvert også litteratur og drama.
- 1936/37 Vinner priser for sine første skuespill, *No villain*, *Honors at dawn* og *They too arise* (bearbeidet versjon av *No villain*).
- 1938 Avslutter universitetsstudiene. Blir med i The federal theatre project. Har diverse jobber. Skriver radioteater og filmmanus.
- 1940 Gifter seg med Mary Slattery. Fritas for militærtjeneste pga. skade.
- 1944 Millers *The man who had all the luck* settes opp på Broadway. Blir tildelt The Theatre Guild National Award. Datteren Jane blir født.
- 1945 Utgir *Focus*; en roman om antisemittisme som blir en bestselger.
- 1947 Får sitt gjennombrudd som dramatiker med *Alle mine sønner* (*All my sons*), som settes opp på Broadway og tildeles bl.a. The New York drama critics' circle award og Tony Award (forfatter). Sønnen Robert blir født.
- 1949 *En handelsreisendes død* (*Death of a salesman*) uroppføres og får bl.a. Pulitzer-prisen, seks Tony Awards (bl.a. forfatter og stykke) og The New York drama critics' circle award. Miller får sitt internasjonale gjennombrudd.
- 1950 Millers bearbeidelse av Ibsens *En folkefiende* settes opp.
- 1953 *Heksejakt* (*The crucible*) har premiere i New York og tildeles bl.a. Tony Award.
- 1954 Miller nektes pass, og kan ikke delta på *Heksejakt*-premieren i Belgia.
- 1955 *A memory of two Mondays* og *Frakt under havet* (*A view from the bridge*) har premiere.
- 1956 Miller må møte for Komiteen for uamerikansk virksomhet for å redegjøre for sine «venstresidetilbøyeligheter». Nekter å oppgi navn på andre, bøtelegges og idømmes en betinget fengselsstraff. Skilles fra Mary Slattery. Gifter seg med Marilyn Monroe.
- 1957 Første bind av Millers *Collected plays* utgis. Dommen oppheves.
- 1959 Skriver *The misfits*, som filmatiseres med bl.a. Marilyn Monroe og Clark Gable på rollelisten.
- 1961 Skilles fra Marilyn Monroe.
- 1962 Gifter seg med den østerrikske fotografen Inge Morath. Sønnen Daniel blir født.
- 1963 Barneboken *Jane's blanket* blir utgitt. Datteren Rebecca blir født.
- 1964 *Etter syndefallet* (*After the fall*) og *Det hendte i Vichy* (*Incident at Vichy*) har premiere.
- 1965 Velges til president for foreningen International PEN.
- 1967 Novellesamlingen *I don't need you anymore* utgis. Besøker Moskva for å overtale russiske forfattere til å bli med i PEN.
- 1968 *Prisen* (*The price*) settes opp.
- 1969 Utgir reportasjeboken *In Russia*, med fotografier av Inge Morath. Besøker Tsjekkoslovakia for å gi forfatteren sin støtte.
- 1972 *The creation of the world and other business* har premiere.
- 1977 Boken *In the country* med Inge Moraths fotografier utgis. *The archbishop's ceiling* har premiere.
- 1979 Boken *Chinese encounters* – med Inge Moraths fotografier – utgis
- 1980 *The American clock* settes opp.
- 1981 Annet bind av *Collected plays* utgis.
- 1982 Skriver *Elegy for a lady* og *Some kind of love story*.
- 1983 Regisserer *En handelsreisendes død* i Kina.
- 1984 Boken *Salesman in Beijing* utgis.
- 1986 Monologen *I think about you a great deal* utgis. Inviteres til en internasjonal konferanse med Mikhail Gorbatsjov i Sovjetunionen.
- 1987 Enakterne *Clara* og *I can't remember anything* settes opp. Selvbiografien *Timebends: A Life* utgis.
- 1991 Skriver *The last yankee* og *The ride down Mt. Morgan* som får urpremiere i London.
- 1992 *Homely girl* utgis.
- 1994 *Splintret glass* (*Broken glass*) har urpremiere (skandinaviapremiere på Oslo Nye Hovedscenen i 1995).
- 1998 *Mr. Peter's connections* har premiere.
- 1999 *En handelsreisendes død* settes opp på Broadway i anledning stykkets 50-årsjubileum og får Tony Award for Beste nyoppsetning.
- 2004 Millers siste skuespill, *Finishing the picture*, har premiere.
- 2005 10. februar dør Arthur Miller i sitt hjem i Roxbury, Connecticut i USA.

Arthur Miller ble i årenes løp hedret med en rekke prestisjefylte utmerkelser i inn- og utland, for sitt betydelige dramatiske arbeid og sitt store engasjement.

– Når man som skuespiller beskriver rollefiguren sin, sier man ofte «Hun er en flott kvinne; hun er moderne, rakrygget og veldig aktuell». Birgitte Victoria Svendsen stopper opp; – det kan jeg ikke si om Linda Loman.

EN ANNEN VIRKELIGHET

av Kamilla Krogsveen

– Linda er en rørende kvinne. Hun er et hverdagsmenneske, som absolutt er sterk på sin måte. Hun elsker sin mann, hun for-guder ham, men hun gjør mange, mange feil.

Birgitte Victoria Svendsen skal entre Oslo Nye Hovedscenen som den lojale Linda Loman. Urokkelig i sin kjærlighet til Willy Loman, ubendig i sin lojalitet.

Birgitte Victoria opplever det som en gave å få rollen som fru Loman; – Det er ikke så mange gode kvinneroller for de mellom 35 og 60 år, så det å få denne rollen er som en julepresang. En julepresang man ikke får hver jul, smiler hun.

AVGRUNNEN

Birgitte Victoria Svendsen er bare midt i førtiårene, men likevel en av veteranene på Oslo Nye Teater. Hun er fast ansatt i ensemblet og har medvirket i en rekke roller opp gjennom årene. For henne omhandler *En handelsreisendes død* mange temaer, men kanskje først og fremst forholdet mellom far og sønn.

– Det er ikke bare et stykke om den amerikanske drømmen, eller kjernefamiliens død. For meg er det et stykke om far og sønn, og om dette å ha en drøm på vegne av andre. Hva har vi fått overlevert fra egne foreldre, og hva har vi brakt videre? Og hvordan?, spør Birgitte Victoria. – Samtidig handler det om drømmen om å bli fri, om å bli et selvstendig menneske som er i stand til å stå på egne ben; noe så godt som ingen av disse menneskene klarer.

Birgitte Victoria er sommerlig kledd og drikker varm kaffe med melk under solen. Det lyse håret rammer inn et sommerbrunt ansikt. Hun snakker fort, energisk. Ansiktet er åpent og entusi-

astisk på samme tid. Hun forteller at hun for tiden er oppslukt av en biografi om Arthur Miller. Det sies at Miller skal ha vært hes da han var ferdig med å skrive *En handelsreisendes død*, forteller hun. Mens han skrev hadde han lest og spilt ut alle replikkene på egenhånd. Birgitte Victoria kan forstå dette. Hun ser det for seg, sier hun. Både som skuespiller og menneske er hun grepet av intensiteten i stykket, i denne nerven som hun hele tiden opplever at ligger langt utenpå; – Jeg opplever en sterk og spent atmosfære i dette stykket, alt er så skjørt! Disse menneskene strever fælt. De vil så gjerne at alt skal være bra, at barna skal være lykkelige, vellykkede, men når fundamentet er så skjørt som det er hos Lomans, så blir også overflaten svært hektisk. De kjenner alle at det er en avgrunn som bare ligger og venter, men gjør alt de kan for å holde den fra livet.

– Hva er det som har skapt denne avgrunnen?

– Livsløgnen. Illusjonene. Drømmene. Virkeligheten.

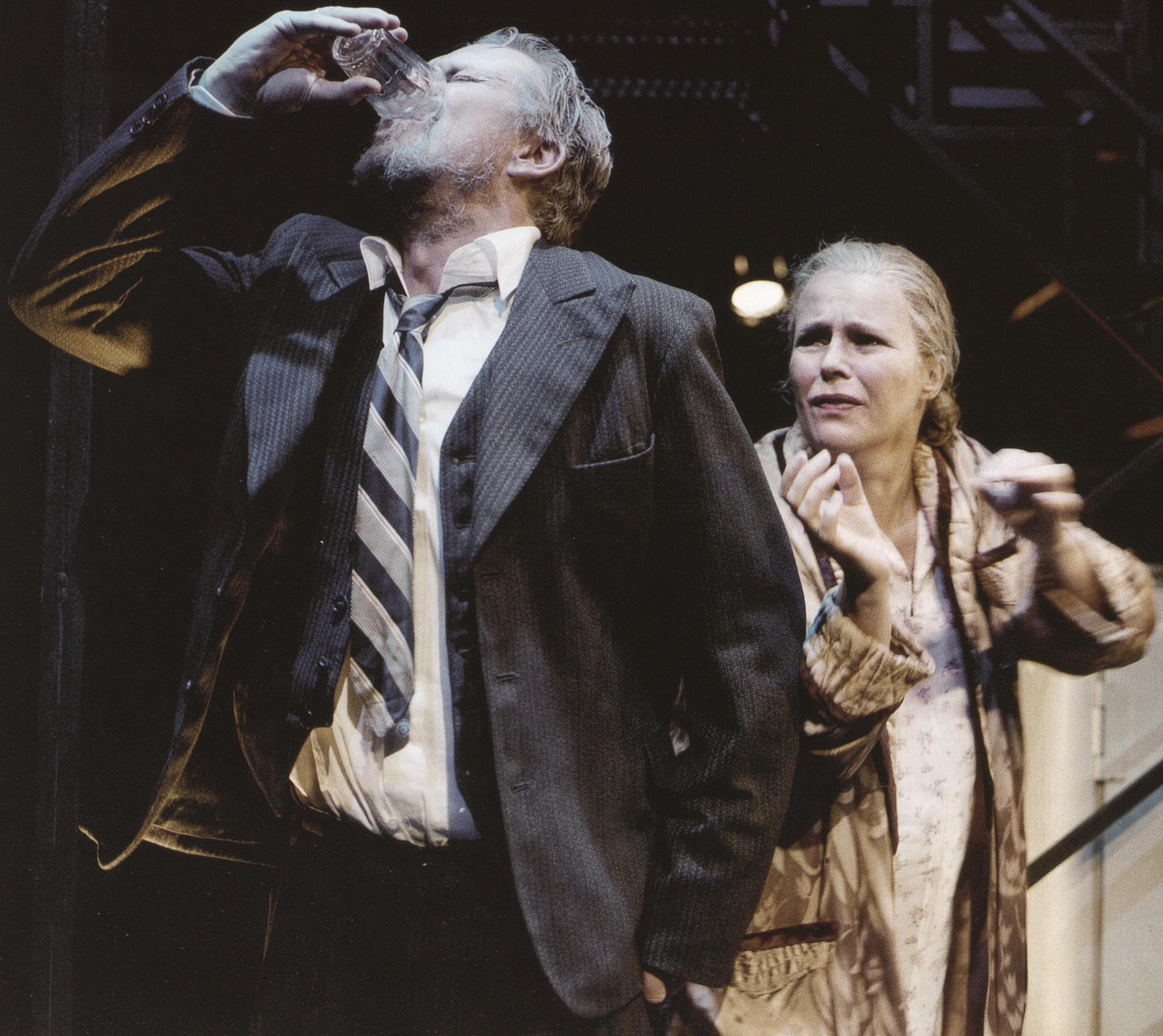
LØSNINGEN OG SVIKET

Willy Lomans skjebne er en av de mest kjente i teaterlitteraturen, hvordan han gjennom å klamre seg til den amerikanske drømmen, og å gjøre denne til sin livsløgn, drives sakte men sikkert framover på veien mot stupet. Tett inntil, og alltid tilstede i Willys vakling fra grøft til grøft, fra tro til tap, står Linda Loman, nystrøket og ren, som Birgitte Victoria Svendsen beskriver henne; – Jeg føler det er noe nystrøket over Linda. Noe ordentlig. Jeg ser for meg et nystrøket forkle, mat på bordet, kanskje en bordbønn før maten.

– Hvem er Linda Loman?

– Linda Loman er en kvinne med mye kjærlighet og mye empati. Hun elsker virkelig sin mann. Hun forguder ham. Hun

ser ham så langt det er mulig, men kjærligheten til ham gjør at hun ikke foretar en del avgjørende skritt.

– Hva slags handlinger dreier dette seg om?

– Linda vet at Willy går til naboen og låner penger, at han later som det er lønnen sin ovenfor familien, hun vet at han er suicidal og har forsøkt å ta livet av seg, men hun konfronterer aldri Willy med det. Hun er ikke en sånn kvinne. Hun klarer ikke å si; «Hva er dette for noe, jeg har funnet denne gummislangen i kjelleren, har du tenkt å svikte oss?»

– Hvorfor gjør hun ikke det?

– Jeg vet ikke. Du og jeg ville gjort det. Moderne kvinner ville gjort det. Vi i vår tid er så rasjonelle, vi hadde nok forsøkt med psykologtimer og piller, for vi har en ubendig tro på at det ville være løsningen. Nå foregår dette stykket riktignok på en annen tid enn vår, men for Linda er det annerledes. Linda lar Willy få leve i drømmen, som hun jo også deler. Det er hennes løsning, og samtidig hennes store svik.

OPPRETTHOLDELSEN AV FASADEN

Hjemme hos familien Loman er det vaskemaskin, støvsuger og kjøleskap. I oppkjørselen står bilen parkert. Den borgerlige og suksessfulle tilværelsen framstår som komplett. Men hos Lomans er alt lånt og avdragene skal betales tilbake. Hele livet deres er på lån. Willy vet det. Linda vet det. Men ingen nevner det. – Linda er et ankerfeste for Willy, på godt og vondt, uttrykker Birgitte Victoria. – Det er mest de tingene Linda ikke gjør, som er det største sviket. Hun blir en passiv tilskuer. Hun aksepterer Willys handlinger og ved det støtter hun opp om opprettholdelsen av livsløgnen hans. Hun er et menneske med mye håp. Hun håper så inderlig at ting skal ordne seg. At det skal bli bra. Snart skal det bli bra.

– Er det egentlig Linda som ønsker seg materielle goder?

– Jo, ut fra tiden så ønsker nok Linda seg også tidens statussymboler; støvsuger, vaskemaskinen og bil. Men jeg tror Linda aller mest ønsker seg den lykkelige familien. Kjernefamilien. Og hun har et godt utgangspunkt for å få dette, ettersom hun har giftet seg med en mann hun elsker – og som hun fortsetter å elske. Men hun har gjort mange offer på veien. Hun har lagt sitt liv til siden, for å holde denne mannen noenlunde oppreist.

– Hvordan har hun det?

Birgitte Victoria tenker seg om. – Idet vi treffer Linda befinner hun seg i en periode i sitt liv hvor jeg tror hun er mye engstelig. Ikke den type engstelse som hos en nervøs hønemor, men jeg tror det handler mer om en angst som ligger der dypt nede, hele tiden. Det er en konstant engstelse for at noe skal skje som gjør at alt brister. Hun klarer å kontrollere den, men jeg tror den ligger under der, som en knyttneve.

SELVOPPHOLDELSE

Drømmene hos Lomans er enorme. Forventningene det samme. Virkeligheten er en ganske annen. En av Lindas måter å overleve på, er å ta seg av praktiske ting i hjemmet. Trebarnsmoren Birgitte Victoria ser seg litt rundt. Kaffen er tom. Sommersolen steker fremdeles. – Vi vet jo hvordan det er. Til tross for at man kan være midt i store problemer i eget liv, så tar hverdagen over etter en stund. Det er alltid så mye som må gjøres. I Lindas tilfelle klamrer hun seg også til disse tingene; hun vasker tøy og koker kaffe, og det finnes jo en selvoppholdelsesdrift i det. I disse håndfaste tingene. Dette er Lindas måte å overleve på. Birgitte Victoria blir stille, ansiktet hennes får et stort alvor i seg i det hun ser rett på meg.

– Men du vet, det går jo ikke i lengden. Når det ligger slike avgrunner rett under føttene på deg, så må det ende i katastrofe, hvis du, bokstavelig talt, prøver å støvsuge bort problemene.

Birgitte Victoria sier hun kan forstå Linda Loman. Hun kjenner henne igjen, sier hun; – Ja, hun er absolutt forståelig. Om hun ikke er min sjelesøster, så er hun absolutt forståelig. Og gjenkjennelig. Gjenkjennelig enten ved det at jeg kjenner igjen sider ved meg selv, eller kjenner igjen andre. Men Linda Loman er ikke lik meg. Ikke som menneske, i alle fall ikke i måten å reagere på. Jeg ville nok gjort noen andre valg enn henne, men det å være hønemor, det kan jeg kjenne igjen. Birgitte Victoria smiler, og legger til;

– selv om det for meg først og fremst er rettet mot barna mine, og ikke mannen min, slik det er for Linda. Men jeg merker det, om noen har vært slemme mot barna mine, utvist en form for likegyldighet eller ondskap, så kan jeg bli helt urimelig, sier hun og ler litt lyst over sitt eget stemmeleie som brått legger seg opp et hakk.

RØRENDE KJÆRLIGHET

De er et interessant par, Willy og Linda, sier Birgitte Victoria. Hun rynker pannen. Så strekker hun på skuldrene; – Og egentlig ganske gjenkjennelig. Vi kjenner dem jo igjen fra selskaper; disse parene som består av festlige, høylytte menn, og deres litt stillere, mer sinn-dige kvinner. Av disse kvinnene har du de som vil bruse ved siden av mennene sine, og skyte inn kommentarer som; «har ikke du drukket nok nå», og «nå skal vi hjem». Svendsen illustrerer engasjert og skyter blikk over bordet; – Linda derimot, ville aldri sagt noe sånt, hvis de to nå var et slikt par som gikk i selskaper, noe jeg ikke tror, men hvis de var det, så ville Linda Loman ha satt seg tilbake og kost seg. Hun ville kost seg når Willy tok den vitsen for 250'nde gang, og hun hadde ledd like godt, fordi hun hadde sett at han koste seg. Jeg tror det er en forelskelse mellom de to som aldri opphører, og jeg ser henne for meg idet hun tenker; «Akkurat den vitsen var det... da vi to traff hverandre... ta den igjen Willy». Og akkurat det. Det er det noe rørende ved, synes jeg. Birgitte Victoria smiler stille.

EN HANDELSREISENDES DØD

av Arthur Miller

Oversatt av Svein Sturla Hungnes

Willy Loman ..... DENNIS STORHØI
Linda ..... BIRGITTE VICTORIA SVENDSEN
Biff ..... KIM SØRENSEN
Happy ..... LASSE VALDAL
Bernard ..... MADS BUER
Kvinnen ..... CHARLOTTE GRUNDT
Charley ..... GEIR KVARME
Onkel Ben ..... IVAR NØRVE
Howard Wagner ..... STEINAR TAARN SANDE
Jenny ..... BENTINE HOLM
Stanley ..... GARD ØYEN
Frk. Müller ..... CATHRINE BANG NORUM
Letta ..... INA BYE-HANSEN

Regi ..... SVEIN STURLA HUNGNES

Scenografi og kostymer ..... ANNE KARINE SKÅTUN

Lys ..... MORTEN REINAN

Musikk ..... ROY HELLVIN

Fløyte/ engelsk horn/ altsax TOM BERG • Bass KÅRE GARNES • Piano ROY HELLVIN

Maskør ..... THEA HERNÆS

Inspisient ..... BJARNE STENSRUD

Sufflør ..... BIRGITTA BJØRNSTAD

PREMIERE OSLO NYE HOVEDSCENEN 9. SEPTEMBER 2005

DEATH OF A SALESMAN

av Arthur Miller

Forlag: Nordiska Strakosch Teaterförlaget ApS., København

En handelsreisendes død er en storslagen analyse av hva et samfunnssystem kan gjøre med den lille mann. Aktualiteten i En handelsreisendes død er mildt sagt til stede. Med høy presisjon beskriver det vårt samfunn akkurat nå. Norge i 2005.

Å LYVE ER Å LEVE

av Erling Dokk Holm

En handelsreisendes død handler om hva som skjer med den enkelte når alle valg og all mening i livet måles gjennom ens vellykkethet på markedet. Hovedpersonen i Arthur Millers stykke er selger. Nå er hans karriere på hell. Han selger mindre og mindre. Selv den gang Willy Loman klarte å komme hjem og gi sin familie det daglige brød, var han herjet av de mange nederlag som hverdagen for en salgsmann innebar. Nå er disse nederlagene så omfattende at de kverner han i stykker.

Willy Loman er en moderne slave. Hele hans yrkesliv har han brukt sin lønn til å betale lån på hus og inventar, til å brødfø sine to sønner og sin kone. Willy Lomans mål er å gi dem det de trenger. Dessuten har han alltid hatt håp om at hans sønner skulle rykke lenger opp, at de skulle lykkes bedre i konkurransen, at de skulle vinne i den verden der han så vidt har hatt hodet over vannet.

En handelsreisendes død har som bakteppe det faktum at markedsøkonomien skaper et samfunn med knallhard konkurranse der tapere og vinnere skapes. Mer spesifikt handler det om hva som skjer med det individet som taper, og hvordan løgnen blir en vesentlig komponent i den enkeltes språk.

I et samfunn der mange har spisse albuer, der synlig suksess er det som gir anerkjennelse og der penger er alle tings målestokk, er løgner og løgnerne godt til stede. Noen vil lyve for å bløffe seg til bedre posisjoner enn de har, noen vil lyve for å imponere naboen. Imidlertid er Willy Lomans løgner av større

dimensjoner. De er fundamentale. De borer igjennom hele hans personlighet. I den grad det finnes en kjerne i Willy Loman, så er det at han lyver. Han lyver ikke av vond vilje, eller av god vilje, han lyver ganske enkelt fordi han ikke har noen alternativer. Willy Loman er en mann som lyver om alt og alle. Han lyver om sine egne bedrifter, både for seg selv og sine nærmeste. Han påstår at hans sønner skaper seg store karrierer, at salget går strykende, at framtiden er rosenrød, og at fortiden er en eneste lang lykke. Løgnene er hans måte å overleve på. De gjør at det som er sant, men trist – at det egentlig går ganske dårlig både med han og sønnene – skjules under en glasarv av flotte ord og feiende fakter. Løgnene gjør at hans vilje til å fortsette denne reisen mot undergangen opprettholdes. Løgnene er hans våpen mot fornuften, hans rustning mot den tyngende virkeligheten.

Et menneske som lever i løgn, er imidlertid sjelden i balanse. Selv om Willy Loman tror på sine egne løgner, er dette en skjør tro. Stadig vekk bryter virkeligheten gjennom. Monsteret – som hverdagens erfaringer utgjør – lar seg ikke skjule på permanent basis. Derfor blir Willy Lomans store ambisjon ikke kun å lyve, men å lyve på en slik måte at han kan innhente virkeligheten, og skape en ny og bedre versjon.

Den amerikanske sosiologen Richard Sennet skrev for noen år tilbake en bok som heter *The corrosion of character* – karakterens oppløsning – som er en analyse av arbeidslivet i dagens USA. Sennet viser at ikke bare de som lever på luselønn langt

nede i systemet, kjenner presset. Også folk med godt betalte stillinger og med høy levestandard, erfarer at usikkerheten omkring deres egen framtid, angriper deres integritet og moralske disposisjoner. Sennet hevder at konkurransen og presset betales gjennom lavere evne til å vise verdighet og omsorg, og at stadig flere mister evnen og viljen til å behandle andre og seg selv med empati. Det er et innsiktsfullt perspektiv, men kanskje er Arthur Millers psykologiske portrett av Willy Lomans og hans skjebne, enda mer raffinert. For der Sennet ser enkeltindivider som går til grunne – i alle fall i en moralsk forstand – selv om de lykkes innad i systemet, ser Miller mennesker som med glød og iver deltar i den ideologiske feiring av det systemet som dreper dem. En mann som Willy Loman gir stadig vekk til kjenne at hans ende nærmer seg. Han tynes dag for dag. Imidlertid er hans eneste ammunisjon forestillinger om at det var bedre i «gamle dager», og at det er moralske defekter hos enkeltpersoner som gjør at han ikke lykkes. Willy Loman har ingen, absolutt ingen, revolusjonære eller systemkritiske tanker i hodet. Det han derimot har, er stor innlevelse i kapitalismens retorikk. Willy Loman trekker stadig fram hvor viktig det er å være «sterk», «fryktløs», «likt av alle» osv.

En handelsreisendes død viser oss det barbariet som ligger i at menneskers verdighet og livsmuligheter kun måles i deres økonomiske verdi. Barbariet er ikke minst å finne i at de som går til grunne gjør det med selvhat og servilitet.

Erling Dokk Holm er statsviter og arbeider ved Arkitektthøyskolen i Oslo. Han er en ivrig deltager i samfunnsdebatten og har skrevet flere bøker.

OSLO NYE TEATER OG AMERIKANSKE KLASSIKERE

Når teatret nå setter opp Arthur Millers Pulitzer-prisvinner *En handelsreisendes død*, tar vi opp tråden fra 2002. Da sto Edward Albees prisbelønte drama, *Hvem er redd for Virginia Woolf?*, med Dennis Storhøi og Anne Krigsvoll på repertoaret. Stykket var regissert av Svein Sturla Hungnes og ble en enorm suksess, både kritiker- og publikumsmessig. Ikke bare ble det kåret til Årets forestilling under Hedda-prisutdelingen 2002; Dennis Storhøi ble også tildelt Teaterkritikerprisen 2002/03 og Oslo bys kunstnerpris 2002 for rollen som George. Forestillingen ble også filmet og vist på NRK1.

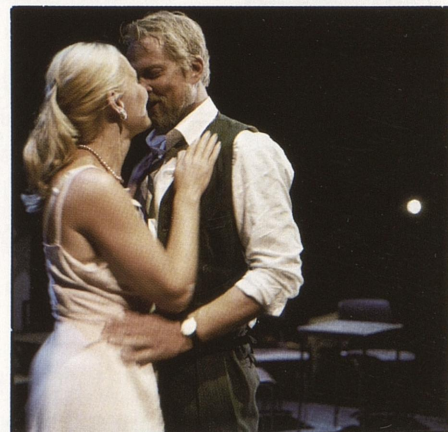
Det er tydelig at moderne amerikanske klassikere er noe teaterpublikummet higer etter, og det lover vi å fortsett gi dere.

Gjennom vår 76-årige historie har det jevnlig på Oslo Nye Hovedscenen og Oslo Nye Centralteatret blitt spilt moderne amerikanske klassikere av bl.a. Tennessee Williams, Edward Albee, Arthur Miller og Eugene O'Neill. Når vi nå har beveget oss inn i et nytt årtusen, er det viktig å ta med seg forrige århundres nyskapende dramatikklidere; dramatikklidere som var med på å legge grunnen for det teatret vi har i dag.

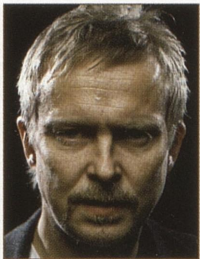
Det er ingen overdrivelse å si at *En handelsreisendes død* er en av verdens mest spilte moderne amerikanske klassikere, og hvis det i det hele tatt var mulig å nevne alle oppsetninger av stykket verden over det siste året - uten å nedlegge et betydelig forskningsarbeid - så ville listen bli lang. Bare i Tyskland alene sto det på repertoaret på ti (!) forskjellige teatre, og i London har stykket i sommer gått for fulle hus med Brian Dennehy som Willy Loman (Tony Award for rollen på Broadway i 1999).

ET UTVALG AV AMERIKANSK DRAMATIKK SPILT PÅ OSLO NYE TEATER:

- 2005 *En handelsreisendes død (Death of a salesman)* - Arthur Miller
- 2002 *Hvem er redd for Virginia Woolf? (Who's afraid of Virginia Woolf?)* - Edward Albee
- 1999 *Ville engler (Orfeus descending)* - Tennessee Williams
- 1996 *Tre høye kvinner (Three tall women)* - Edward Albee
- 1995 *Splintret glass (Broken glass)* - Arthur Miller
- 1993 *Hårfin balanse (A delicate balance)* - Edward Albee
- 1992 *En sporvogn til begjær (A streetcar named desire)* - Tennessee Williams
- 1986 *Glassmenasjeriet (The glass menagerie)* - Tennessee Williams
- 1976 *Måne for livets stebarn (A moon for the misbegotten)* - Eugene O'Neill
- 1969 *Du deilige ungdom (Sweet bird of youth)* - Tennessee Williams
- 1962 *The Zoo Story (originaltittel)* - Edward Albee
- 1961 *Sorgen kler Elektra (Mourning becomes Electra)* - Eugene O'Neill
- 1959 *Drømmen om Orfeus (Orfeus descending)* - Tennessee Williams
- 1953 *Forbudt område (This property is condemned)* - Tennessee Williams
- 1951 *Sjalusi (Welded)* - Eugene O'Neill
- 1935 *Begjær under almene (Desire under the elms)* - Eugene O'Neill

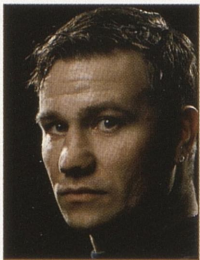
DENNIS STORHØI Willy Loman

er utdannet ved Statens Teaterhøgskole. Ble ansatt ved Oslo Nye Teater i 91 og har medvirket i bl.a. *Hvem er redd for Virginia Woolf?* (George), *My Fair Lady* (Doolittle) og *La Cage aux Folles* (Albin). Har også vært tilknyttet Den Nationale Scene, Rogaland Teater og Nationaltheatret og spilt i diverse film- og TV-produksjoner (bl.a. *Seks som oss*, *Ved kongens bord*). Er tildelt Oslo bys kunstnerpris 2002 og Teaterkritikerprisen 2002/03 for George i *Hvem er redd for Virginia Woolf?* og Komiprisen 2004 (Beste mannlige artist) for Albin i *La Cage aux Folles*.

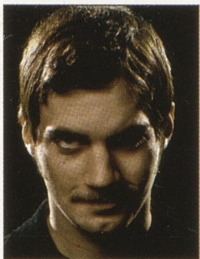
BIRGITTE VICTORIA SVENDSEN Linda

er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole og ansatt ved Oslo Nye Teater siden 90. Har medvirket i bl.a. *Vintereventyret* (Hermione), *Hvem er Earnest?* (Gwendolen), *En midtsommernattsdrøm* (Puck), *Pal Joey*, *Yerma* (tittelrollen), *Tatt av kvinnen*, *Stemmer i mørket*, *Bernarda Albas hus* og *Appelsinene på Fagerborg*. Har også arbeidet ved Rogaland Teater (bl.a. Julie i *Romeo og Julie*), Riksteatret, Fjernsynsteatret (bl.a. Nina i *Måken*) og Nationaltheatret (Lady Shiltern i *Den perfekte ektemann*), samt medvirket i en rekke film- og TV-produksjoner.

KIM SØRENSEN Biff

er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole (98-01). Har vært tilknyttet Den Nationale Scene, Det Norske Teatret og Nationaltheatret og spilt i bl.a. *Orestien* (Orestes), *Bakkantinnene* (Pentevs), *Festen* (Michael), *Fruen fra havet* (Lyngstrand), *Trette menn* (Brun) og *En folkefiende* (Billing). Har også medvirket i radioteater og i film- og TV-produksjoner som *Elskede Poona*, *Den unge Ibsen*, *Ikke naken* og *Ved kongens bord*. Gjester nå Oslo Nye Teater for første gang.

LASSE VALDAL Happy

er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole (02-05) og debutterer nå som Happy i *En handelsreisendes død*. Har medvirket i film- og TV-produksjoner som *Sejer – Djevelen holder lyset* (Andreas), *Folk flest bor i Kina* (Unge Martin) og *Den unge Ibsen* (Jacob Holst).

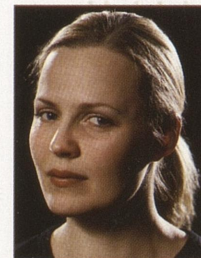

MADS BUER Bernard

er utdannet ved Teaterhögskolan i Stockholm (98-01), Circomedia -Academy of Circus Arts & Physical Theatre i England (96) og Rogaland Teater (95-96) hvor han var skuespillerelev. Har bl.a. medvirket i *Nissene på Gållå*, *Gjøglernes Peer Gynt* (Riksteatret, 97), *Ekteskap. Basta!* (Det Norske Teatret, 02) og *Apen* (Brageteatret). Var med i årets NRK-serie *Brødrene Dal og jakten på Karl XlIs gamasjer*. Har tidligere gjestet Oslo Nye Teater i *Jul i Blåfjell*.

CHARLOTTE GRUNDT Kvinnen er skuespillerutdannet ved Webber Douglas Academy of Dramatic Art i London (3-årig diplomutdanning) og ved NISS i Oslo. Har medvirket i diverse teateroppsetninger (for bl.a. Akershus teater og Vardeteatret), spel (bl.a. Gjertrud i *St. Hallvard-spillet*) og i flere kortfilmer. Gjester nå Oslo Nye Teater for første gang.

GEIR KVARME Charley er utdannet ved Statens Teaterhøgskole. Arbeidet ved Nationaltheatret før han ble ansatt ved Oslo Nye Teater i 97. Har medvirket i bl.a. *Nærmere*, *Juleoratoriet*, *17. mai!*, *Den gjerrige* (tittelrollen), *Vest for Eden*, *Enigmavariasjoner*, *Appelsinene på Fagerborg* og *Olsenbanden jr. på Circus*. Har spilt den mannlige hovedrollen Jerry/ Daphne i *Sugar* på Den Nationale Scene, og medvirket i diverse film- og TV-produksjoner (bl.a. *Fredrikssons Fabrikk* og *Nr. 13*). Fikk Bjørnstjerne Bjørnson-prisen for debutrollen Ellard Simms i *Utlendingen* på Torshovteatret.

IVAR NØRVE Onkel Ben er utdannet ved Londons Royal Academy of Dramatic Art og fra Chicago. Ble ansatt ved Oslo Nye Teater i 74 og har spilt i bl.a. *Idioten*, *Brødrene Karamasov*, *Crazy For You*, *Beatles*, *Juleoratoriet*, *Jul i Blåfjell*, *La Cage aux Folles*, *Appelsinene på Fagerborg* og *Olsenbanden jr. på Circus*. Har også vært engasjert ved Rogaland Teater, Den Nationale Scene og Riksteatret og har medvirket i diverse film- og TV-produksjoner (bl.a. *Villmark* og NRKs *Soria Moria*). Nørve har dubbet en rekke kjente filmer og gitt stemme til både Ole Brumm og Mummipappa.

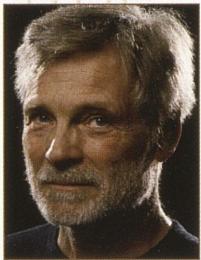
STEINAR TAARN SANDE Howard Wagner er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole og debuterte på Oslo Nye Centralteatret i rollen som Wilhelm i *Appelsinene på Fagerborg* i 04. Står bak musikkteaterprosjektet *Brødrene Löwenstjerne* i samarbeid med Henrik Horge.

BENTINE HOLM Jenny er utdannet ved Statens Teaterhøgskole. Arbeidet fem år ved Den Nationale Scene (bl.a. Hedvig i *Vildanden*, Eliza i *My Fair Lady*) og var Gudrun i *Stiklestadspelet* før hun ble ansatt ved Oslo Nye Teater i 76. Har spilt bl.a. Polly (*Tiggeroperaen*), Eliante (*Misantropen*), Isabella (*Like for like*), Luisa (*Fantasticks*), Nancy (*Dampen*), Rosalinde (*Flaggermusen*), Blanche (*Broadway Neste*), Hope (*Anything Goes*), Detektiv Tweed (*Det ugler i mosen*), Mary Sunshine (*Chicago*), Mme. Cuculle (*La Cage aux Folles*) og Fru Stein (*Appelsinene på Fagerborg*).

GARD ØYEN Stanley

er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole og ble ansatt ved Oslo Nye Teater i 70. Har medvirket i bl.a. *As You Like It, Anything Goes, Hamlet, Brødrene Karamasov, Macbeth, Nattherberget, Idioten, Amadeus*, monologen *Min sønn Jesus, Stemmer i mørket, Jul i Blåfjell, Skulle det dukke opp flere lik...* og Hamsuns *Victoria*. Har også arbeidet ved Telemark Teater og Den Nationale Scene. Øyen har medvirket i diverse radio- og TV-produksjoner.

CATHRINE BANG NORUM Frk. Müller

er utdannet ved London Studio Centre (93-94) og Den Norske Ballethøyskole (94-97). Har siden hun var barn vært med i teateroppsetninger (bl.a. Nationaltheatrets *Reisen til julestjernen*). Har medvirket i musikaler som bl.a. *A Chorus Line, Karusell, Grease, I blanke messingene, West Side Story, Saturday night fever* og *Tivolihaven*, og i en rekke film- og TV-produksjoner (bl.a. *Frida, Frida II* og *Frida med hjertet i hånden*). Har også undervist i dans og hatt diverse koreografioppdrag. Gjester nå Oslo Nye Teater for første gang.

INA BYE-HANSEN Letta

er skuespillerutdannet ved NISS (Nordisk institutt for scene og studio, 01-04). Har tidligere medvirket i en rekke oppsetninger med bl.a. Trolls-kogen barne- og ungdomsteater og i flere filmer. Har koreografert og vært sanginstruktør for amatøroppsetninger. Gjester nå Oslo Nye Teater for første gang.

SVEIN STURLA HUNGNES regi

er skuespillerutdannet ved Statens Teaterhøgskole og har spilt betydelige roller i film, TV og på teater. Som regissør kan han vise til en rekke regioppgaver: bl.a. *Stones in His Pockets, De tre musketerer* og *Tolvskillingsoperaen* (Nationaltheatret), *As You Like It* (Det Norske Teatret), *Engler i Amerika* (Rogaland Teater), *Hamlet* (Trøndelag Teater), *Hedda Gabler* (Riksteatret og Teatret Vårt) og *Nordahl i våre hjerter* (Den Nationale Scene). Ved Oslo Nye Teater har han regissert musikalsuksessene *Cabaret, Chicago, My Fair Lady* og *La Cage aux Folles*, Hedda-prisvinneren *Hvem er redd for Virginia Woolf?*, *Bernarda Albas hus* og Hamsuns *Victoria*. På den årlige *Peer Gynt*-oppsetningen ved Gålåvatnet har han både tittelrollen og regien. Hungnes har vært kunstnerisk rådgiver og fast instruktør ved Nationaltheatret og tiltrådte som teatersjef ved Oslo Nye Teater i 2002.

ANNE KARINE SKÅTUN scenografi og kostymer

er utdannet ved Londons Royal Holloway College (Drama & theatre studies, 83-86) og Bristol Old Vic Theatre School (Set & costume design, 87-88). Var i en årrekke tilknyttet Den Nationale Scene som scenograf og kostymedesigner. Har arbeidet som frilanser på diverse produksjoner (bl.a. *Hedda Gabler, En folkefiende, Krøplingen, Timen*) ved bl.a. Nationaltheatret/ Torshovteatret, Riksteatret og Rogaland Teater. Gjester nå Oslo Nye Teater for annen gang.

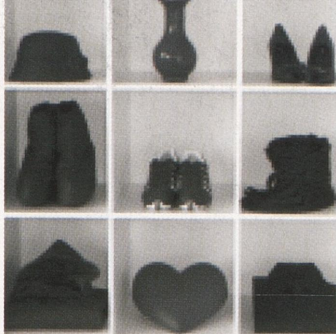

05-1913

Åpent 10-20 (9-18)

Lilleakerveien 16,
0283 Oslo

Informasjon
22 73 63 50

Senterkontor
22 73 63 50

www.ccvest.no

CCvest
det handler om god smak

Sulten?
Sulten på teater?
Sulten før teater?
Sulten etter teater?

Om vi ikke kan love deg scenekunst, kan vi hjelpe deg både før og etter!

Eksempler på noen av våre klassikere:

- Varm, fransk gratinert løksuppe
- Salat med grillet Chèvre og ovnsbakt tomat
- Helstekt smørtunge, champignons, kapers og tomat
- Sprøstekt andelår "confit"
- Vår store dessertvogn!

Med vår sentrale beliggenhet ved Egertorget, er vi et naturlig møtested over små og store retter. Høy brasseriestemning og lav terskel i Oslos mest franske restauranthus fram til vårt kjøkken stenger kl. 23.00. Åpent alle hverdager. Egne rom for grupper.

BRASSERIE FRANCE

Kjilling Design

Før og etter forestilling!

Vegg i vegg med Oslo Nye Teater er Grand Hotel et naturlig valg både før og etter forestillingen.

Prøv vår 3-retters gourmetmeny på Julius Fritzner til 525,- pp. inkl. kaffe, eller en 2-retters teatermeny på Grand Café til 275,- pp. inkl. kaffe. Vi tilbyr også teaterpakker med overnatting.

Palmen
Uformelt til lunch og rett etter jobb.

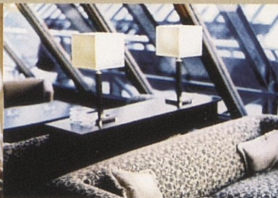
Teaterpakke med overnatting!
Ta kontakt med booking på 23 21 20 00.

Limelight!
Vår elegante lobbybar.

Grand Café
Tradisjonsrik og pulserende midt i byen.

Etoile
Vår utsiktsbar med pool og terrasse.

Julius Fritzner
Vår "hemmelige" gourmetrestaurant.

GRAND
 HOTEL
 ET RICA HOTEL

Depotbiblioteket

05sd 19 131

OSLO NYE HOVEDSCENEN
Rosenkrantzgt. 10. Bil: 22 34 86 80, 815 33 133, www.oslonye.no